

2. Бондаренко М.Ю. Соціальний капітал як основа розвитку громадянського суспільства / М.Ю. Бондаренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Bondarenko.pdf>.
3. Міністерство соціальної політики України інформаційно-аналітична звітність [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/category?cat_id=138985.

***

Мельнік А.В.,

Кіровоградський національний технічний університет

ДЕФОРМАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН І ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

В умовах системної кризи в Україні соціально-трудові відносини набувають суперечностей і деформацій, що негативно позначається на можливостях відтворення та розвитку трудового потенціалу. Подолання негативних наслідків цих процесів потребує поглиблення наукових пошуків.

Проблематика трудового потенціалу вивчається багатьма авторами – С. Пасекою, М. Семикіною, Л. Шаульською, О. Грішнювою та ін. [1, 2, 4]. Водночас сучасний етап нових викликів і загроз потребує особливої концентрації уваги дослідників на цих питаннях заради розробки дієвої державної політики щодо збереження трудового потенціалу.

Розвиваючи існуючі підходи авторів до визначення поняття «трудова потенція» [1, 2, 4, 6], пропонуємо трактувати трудовий потенціал працівника – як сукупність фізичних, психічних, етичних, освітніх, мотиваційних можливостей особи і її здібностей до праці, які формуються, розвиваються впродовж всього життя, реалізуються в процесі трудової діяльності, знаходячись під впливом суб'єктивних і об'єктивних чинників, що визначають результативність трудових зусиль і ступінь трудової активності працівника. Саме завдяки розвитку і реалізації свого трудового потенціалу кожна доросла працездатна людина відчуває себе повноцінним членом суспільства.

Збереження та відтворення трудового потенціалу країни має доленосне значення для виходу економіки з кризи, налагодження економічного та соціального добробуту населення, забезпечення подальшого якісного людського розвитку та побудови конкурентоспроможної економіки України. Тому важливим завданням вітчизняної економічної науки є проведення глибоких досліджень змін, що відбуваються у стані та розвитку трудового потенціалу, його відтворенні та використанні за умов змін у соціально-трудових

відносинах, кризи в країні, війни на сході країни, великих масштабів переселенців і гостроти проблем працевлаштування.

Станом на 01.01.2015 для України загалом залишається характерним зменшення економічно активного населення (з 20,894 млн. осіб у 2010 р. до 18,097 млн. осіб на початок 2015 р.), що свідчить про скорочення обсягів трудового потенціалу країни [3]. Головними причинами зменшення економічно активного населення є медико-демографічна криза, відсутність гідної оплати праці, слабкий соціальний захист населення, значні обсяги молодіжного безробіття, внаслідок чого більша частка молодих кваліфікованих спеціалістів мігрують з країни.

На тлі системної кризи, озброєного конфлікту на сході країни, міграції вимушених переселенців розвиток ринку праці набув ще більшої розбалансованості. За даними Державної служби статистики України, у 2015 р. рівень зайнятості становив лише 56,9%; найвищий рівень зайнятості у 2015 р. спостерігався лише у м. Києві (62,3%) та Дніпропетровській обл. (61,1%), а найнижчий – у Донецькій (50,6%) та Тернопільській (52,1%) обл.; рівень безробіття, за методологією МОП, сягає 9,0%; найвищий рівень безробіття є традиційно характерним для наймолодших вікових груп: 15–24 роки –21,8%, 25–29 років – 10,8%.

Проблема недовикористання наявного трудового потенціалу в офіційній економіці зумовлює поширення тіньових трудових відносин та переміщення частини робочої сили у неформальний сектор економіки. Кількість неформально зайнятих в Україні нині досягла 4,4 млн. або 26,5% від загальної кількості зайнятого населення [3]. Найбільший рівень неформальної зайнятості спостерігається в Івано-Франківській, Чернівецькій, Закарпатській, Рівненській областях; серед видів економічної діяльності найбільш поширеною є неформальна зайнятість у сільському, лісовому та рибному господарствах, в оптовій та роздрібній торгівлі, сфері послуг, ремонті автотранспортних засобів, а також у будівництві.

За оцінками експертів, а також розрахунками Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, рівень тінізації економіки України в залежності від методу розрахунку становить від 42 до 58%. Погоджуємось з думкою вчених, що масова тінізація соціально-трудова відносин, бідність, притаманна українським працівникам (середній дохід менше \$ 200 у місяць), нерозвинена соціальна відповідальність держави та бізнесу, слабкість профспілок, – все це створює небезпеку руйнації трудового потенціалу.

Не можна не враховувати також небезпеку старіння населення внаслідок зменшення рівня народжуваності. Серед зайнятого

населення частка вікової групи 50–59 років впродовж 2010–2015 рр. систематично зростає: складаючи у 2010 р. 19,35% усього зайнятого населення країни, до 2015 р. вона збільшилася до 21,08%. В середньому по Україні фактично кожна шоста економічно активна особа має вік більше 50 років, отже на підприємствах є доволі високою частка працюючих осіб пенсійного віку (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка частки зайнятого населення за віковими групами (за [3])

Роки	Частка зайнятого населення за віковими групами (років), %						
	15–24	25–29	30–34	35–39	40–49	50–59	60–70
2010	10,89	13,23	12,74	12,76	25,32	19,35	5,71
2012	9,79	13,92	13,01	12,97	24,70	19,99	5,63
2013	9,03	13,98	13,33	13,06	24,51	20,48	5,61
2014	8,30	14,18	14,15	13,51	25,25	20,61	3,99
2015	7,63	13,85	14,33	13,76	25,46	21,08	3,89

Отже, з огляду таблиці 1, на підприємствах особливо останні два роки відбувається зменшення притоку молоді робочої сили (до 30 років) і відносне зростання частки зайнятих старших вікових груп. Це, у свою чергу, є показником труднощів у працевлаштуванні молоді, що підштовхує її до міграції.

Мотивованість співвітчизників до ефективної праці, професійного розвитку залежить від дієвості соціального захисту, індексації доходів за умов інфляції. Інфляційне збільшення цін призводить до падіння реальної заробітної плати і рівня життя в цілому. Запобігти цьому має індексація доходів, тобто відповідне автоматичне підвищення величини доходів фізичних осіб (бюджетні джерела, заробітна плата за місцем роботи, грошові заощадження, облігації державної позики). Вважаємо також, що на рівні держави необхідно переглянути заходи щодо соціального захисту. Йдеться передусім про таке: соціальну допомогу, яку отримує кожний, хто потрапляє в скрутне матеріальне чи соціальне становище, соціальне страхування, мета якого захистити населення у випадках «класичних» ризиків (безробіття, старість, хвороба); суспільну структурну допомогу, до якої належать охорона материнства, допомога на дітей, здобуття освіти тощо.

Вкрай важливо досягти переконання урядовців у необхідності проведення перепису населення, з'ясування змін, що відбулися після останнього перепису 2001 р., у складі населення, характеристиках трудового потенціалу за статевими ознаками, віковими, освітніми характеристиками, місцем працевлаштування тощо. Слід визнати, що дуже приблизно враховуються сучасною статистикою явища

неформальної зайнятості, трудової міграції, міграції вимушених переселенців з Донбасу. Це перешкоджає прогнозним оцінкам, чіткому плануванню витрат на рівні держави і регіонів на освіту, підготовку та перепідготовку кадрів, створення нових робочих місць тощо.

1. Пасека С.Р. Модель оцінки соціально-трудоного потенціалу регіону в контексті обґрунтування стратегії модернізації економіки на засадах інноваційного розвитку / С.Р. Пасека, М.В. Семикіна, А.Д. Федунець // Інноваційна модель розвитку: тенденції та перспективи економічної трансформації: колективна монографія. – Умань: Жовтий О.О., 2014. – С. 202–213.
2. Семикіна М.В. Регіональні проблеми збереження та розвитку трудового потенціалу в умовах глобальної кризи / М.В. Семикіна // Наукові праці Кіровоградського нац. техн. ун-ту. – 2009. – Вип. 16 (1). – С. 3–10.
3. Статистичний щорічник України за 2015 рік / Держ. служба статистики Укр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.org>.
4. Шаульська Л.В. Стратегія розвитку трудового потенціалу України: монографія / Л.В. Шаульська. – Донецьк: НАН України, Ін-т економіки пром-ті, 2005. – 502 с.

***

Нещадим Л.М., Тимчук С.В.,
Уманський національний університет садівництва

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ФЕРМЕРСЬКОГО ТУРИЗМУ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

Сільський зелений туризм, який став засобом проведення дозвілля в сільській місцевості, набирає все більшої популярності в рекреаційних регіонах України. За оцінками спілки сприяння розвитку зеленого туризму в Україні, з більш як шести мільйонів сільських житлових будинків кожен десятий може прийняти відпочиваючих. Однак, за даними державних статистичних служб, в 2015 році було зареєстровано лише 230 фізичних осіб, які надавали такі послуги [1]. Це майже нічого. Більше «зелених» садиб створено в Івано-Франківській області (158). У Львівській тільки 31, в Чернівецькій 17 садиб. У 13 областях немає жодної, зокрема в південно-східній частині країни і в Києві. Не більше однієї-двох облаштовані у Вінницькій, Волинській та Хмельницькій областях [2, 3]. Для порівняння: в Польщі агротуризмом займаються близько 12 тис. господарств, у Франції, Англії та Німеччині – не менше 20 тис. у кожній країні. В Україні «приймаюча сторона» в основному зосереджена в традиційних туристичних регіонах: Приазов'ї та Карпатах, де і сконцентровано близько 90% сільських туристичних садиб. Сільський зелений туризм можна розглядати як проведення вільного часу в сільському середовищі, що володіє відповідною забудовою, сільський побут, етнокультурний колорит місцевості тощо.